

Dr. Ferdinand Trošt

Diskusija na temo

Strategija razvoja Slovenije: kako se odzivati na izzive globalizacije

Globalizacija kot proces sproščanja gospodarskega sodelovanja na svetovni ravni se je že zdavnaj začela, a se še ni končala. Njen proces je vijugast, so obdobja, ko se krepi in popušča, vendar se nikoli ne zaustavi. Njene težnje segajo v davnino, v moderni ekonomski zgodovini pa jih opazimo v merkantilizmu in nato v liberalizmu, ko so bile najbolj vidne do prve svetovne vojne, krepile so se v protekcionizmu in v intervencionizmu v dvajsetem stoletju. Ponovna vidnejša krepitev globalizacije se začne v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja, ko je začela popuščati hladna vojna in ko so dejavnosti GATT in WTO pospešile liberalizacijo mednarodne trgovine. Krepitev globalizacije lahko še najbolj primerjamo z gibanjem svetovnega izvoza. Ta se je v zadnjih treh stoletjih dokaj redno povečeval razen redkih izjem v obdobjih ekonomskih kriz in vojn. Po vsakem zmanjšanju se je svetovni izvoz prej ali slej vrnil na prejšnjo raven in jo nato presegel. Če posplošimo, da je trend svetovnega izvoza rastoča funkcija, na tej osnovi lahko rečemo, da se je v tem obdobju tudi krepila globalizacija, ki je danes v svetu v ospredju mednarodnega gospodarskega sodelovanja. Čeprav se v tej diskusiji omejujemo na globalizacijo v ekonomskem pomenu, to je na odpiranje in krepitev gospodarskega sodelovanja od ravnih zaprtih in samozadostnega gospodarstva k gospodarskemu sodelovanju na svetovni ravni brez ovir, pa vendar ta proces ni le ekonomski. Globalizacija zajema tudi druga področja življenja, na primer kulturo, politiko, znanost in še kaj.

Krepitev teženj globalizacije že kar na začetku enaindvajsetega stoletja prinaša posameznim državam tako pozitivne kot negativne učinke. Za nas je pomembno vprašanje, kako je Slovenija pripravljena nanjo in ali lahko pričakujemo pozitivne učinke - ali tudi negativne. Od globalizacije so pričakovani pozitivni ekonomski učinki za vsako državo - za velike in majhne, če le vodijo temu primerno ekonomsko in zunanjetrgovinsko politiko odprtega gospodarstva. Čeprav Slovenija v času Jugoslavije le ni bila zaprta država v ekonomskem pogledu, je šele po osamosvojitvi 1991 začela voditi ekonomsko in zunanjetrgovinsko politiko odprtega gospodarstva. Sedaj po štirinajstih letih pa še ne moremo reči, da smo že dosegli stanje odprtega gospodarstva v vseh pogledih. Najbolj zaostajamo v strukturi gospodarstva, ekonomiji obsega in v specializaciji, ki imajo še vedno močne težnje uvozno nadomestne razvojne usmeritve izpred leta 1991.

Lahko posplošimo, da je slovensko gospodarstvo v težnji k odpiranju in da bo potrebno še vnaprej voditi politiko odpiranja do primerne gospodarske strukture, ekonomije obsega in specializacije proizvodnje po merilih za majhno gospodarstvo.

Slovenija je takoj po osamosvojitvi 1991 spremenila razvojno zasnovo od uvozno nadomestne k izvozni. Po štirinajstih letih smo še vedno v procesu spreminjanja gospodarske strukture ustrezno uveljavljanju izvozne zasnove. Gospodarska struktura ima še vedno značilnosti uvozno nadomestne zasnove. Najbolj izrazita je še vedno dokaj izrazita kompleksna struktura proizvodnje. Z njo sta soodvisni nezadostna specializacija in s tem v zvezi ekonomija obsega. Njeno spreminjanje ustrezno izvozni zasnovi gre prepočasi. Pod vplivom uvozne konkurence odmirajo domači proizvodni programi, zaostaja pa nastajanje novih proizvodnih programov, ker nimamo ustreznih novih znanj za nove proizvodne programe, včasih pa tudi ne kapitala. Izvozna zasnova je pogojena z ustrezno visoko kakovostjo, ta pa z ustreznim znanjem in kakovostjo delovne sile. Znanje v najširšem pomenu za izvozno zasnovo je praviloma dvojnega izvora. V določeni meri ga lahko uvažamo, toda dokler ga uvažamo, nismo med prvimi in je že zaradi tega lahko ogrožena izvozna konkurenčnost. Zato usmerjenost le na uvoz novih znanj ne spodbuja temveč ogroža izvozno zasnovo. Uvoženemu znanju se sicer ne gre odrekati, treba pa ga je dopolnjevati z domačim znanjem, da bi na ta način dosegali v določenih smereh izvozno zasnovo oziroma izvozno konkurenčnost. Pri spodbujanju razvoja domačega znanja v najširšem pomenu smo nasploh premalo storili že pred osamosvojitvijo in tudi po njej v zadnjih štirinajstih letih. Preveč je zanašanja domačih proizvajalcev na morebitna uvožena znanja ali pa na zaščito ali podporo domače države. Dejstvo je, da v tem ni rešitve. Rešitev je v stalnem razvijanju domačega znanja tako za izdelke kot tudi za storitve. Šele na tej osnovi je mogoče graditi inovativno gospodarstvo. V te namene je treba povezovati razvojne dejavnosti na univerzah in raziskovalnih inštitutih z razvojnimi dejavnostmi pri neposrednih proizvajalcih. Splošno je znano, da so industrijski izdelki pa tudi storitve stalno predmet spreminjanja in dopolnjevanja, kar je mogoče dosegati le z rednim raziskovalnim delom za vsak izdelek in za vsako storitev. Kdor tu ni učinkovit, zaostaja. V Sloveniji smo doslej na tem področju premalo storili. Zato je pri nadaljnji

graditvi izvozne zasnove treba dati večjo težo ivonativnosti.

Z inovativnostjo dosegamo praviloma dva vidika konkurenčnosti: dvig produktivnosti dela in višjo kakovost. Za višjo kakovost je pomembna tudi bolj kakovostna delovna sila. Prav tu pa spet zaostajamo. V Sloveniji je visok delež nekvalificiranih in polkvalificiranih med zaposlenimi ter približno polovico med nezaposlenimi. To je kvalifikacijska struktura delovne sile iz časov uvoznadomestne zasnove. Te strukture ni mogoče na hitro popraviti in v tem so tudi težave za novo zaposlovanje nasploh, še posebno pa v dejavnostih z višjo dodano vrednostjo. Da bi ta vprašanja izboljšali, bi bilo primerno, da bi država prevzela bremena dokvalifikacije delovne sile za nove zaposlitve, če ne, bo neprimerno usposobljena delovna sila še dalj časa resna ovira izvozne zasnove, mednarodne konkurenčnosti in zaposlovanja v dejavnostih z višjo dodano vrednostjo.

V nadaljnjem procesu globalizacije bo pod vplivom mednarodne konkurenčnosti redno prihajalo do zapiranja določenih domačih proizvodnih programov. Temu ukinjanju morajo slediti novi programi po merilih izvozne zasnove. Nove programe odpirajo tako domača podjetja kot tuja. Tudi tu gre za konkurenčnost v kapitalu in podjetniških funkcijah, zlasti v kapitalu, tehničnem znanju, menedžmentu, marketingu in še v čem. Po teh merilih je treba omogočiti neposredne tuje investicije.

S pospeševanjem izvozne zasnove pričakujemo višjo mednarodno konkurenčnost, doseganje pozitivnih učinkov globalizacije in s tem tudi še povečanje deleža izvoza blaga in storitev v BDP.

Globalizacija v ekonomskem pogledu, kot jo pojmuje danes, praviloma ne prinaša visokih stopenj gospodarske rasti. Prejšnja globalizacija industrijskega razvoja, ki je bila zaključena približno pred petdesetimi leti, je prinesla državam številne pozitivne ekonomske učinke in med drugim tudi visoke stopnje gospodarske rasti. Sodobna globalizacija ne bo prinesla visokih stopenj gospodarske rasti, ker so višje stopnje rasti povezane z višjo ravnjo osebne potrošnje in življenjskega standarda, to pa v končni fazi dviga ceno delovni sili in sledi zmanjšanje mednarodne konkurenčnosti. Visoke stopnje gospodarske rasti bodo v posameznih delih sveta ali v kakšni državi le izjemoma ob izjemno nizki ceni od proizvodnih faktorjev ali ob izjemni inovaciji. Veliki napor držav za doseganje pozitivnih učinkov globalizacije bodo potrebni že za doseganje poprečne stopnje gospodarske rasti.

Odpiranje gospodarstva smo v Sloveniji v določeni meri podpirali že pred osamosvojitvijo veliko bolj pa po njej. Vendar na splošno menim, da premalo. Pred osamosvojitvijo in po njej smo se obnašali kot da je uvoznadomestna zasnova z zaščitenim gospodarskim razvojem naša dolgoročna usmeritev, saj prinaša kar zadovoljive stopnje gospodarske rasti. V tem najbrž tiči tudi pojasnilo, da nismo po osamosvojitvi ob načelno sprejeti liberalni ekonomski in zunanjetrgovinski politiki verjeli v najavljeno globalizacijo. Načelno liberalna ekonomska in zunanjetrgovinska politika še ni dovolj za doseganje pozitivnih učinkov globalizacije. Za prestrukturiranje od navznoter usmerjenega gospodarstva v izvozno inovativno gospodarstvo je bilo premalo narejeno. Obnašali smo, se kot da teoriji odprte ekonomije ne verjamemo, kot da liberalizacija, ki je bila od GATT in WTO na pohodu, nas ne more doseči.

Premalo resno smo jemali politiko menjalnega tečaja tolarja. Iz nerealne predpostavke, da prilagajanje menjalnega tečaja notranjim cenam ali poprečni produktivnosti dela prinaša negativne inflacijske učinke, je prilagajanje menjalnega tečaja tolarja pogosto zaostajalo za njima. Posledice? Država je dvigovala cene na notranjem trgu skladno z domačo inflacijo in v nekaterih skupinah še bolj, kar je dvigovalo stroške tudi izvoznemu gospodarstvu. Izvozniki pa niso bili deležni ustreznih popravkov prek menjalnega tečaja tolarja. To se je dogajalo od leta 1991 do junija 2004, ko smo vstopili v Evropski monetarni sistem. Posledice so bile logične. Zagotovljen nadpoprečni zaslužek je bil pri uvozu in v trgovini in ne pri izvozu in ne v proizvodnji. Sledilo je kopičenje domačega in tujega kapitala v trgovino in ne v proizvodnjo. Inflacija pa je še vedno trdovratno ohranjala dinamiko rasti, čeprav ni bila spodbujana s depreciacijskimi popravki menjalnega tečaja tolarja. Sledile so seveda tudi prenizke stopnje gospodarske rasti glede na naše možnosti in potrebe. Neverjetno pomanjkanje znanja o mednarodni ekonomiji v državnem centru odločanja. Tujih neposrednih investicij je komaj za vzorec iz preprostega razloga, ker so bile naložbe v proizvodnjo zaradi neustrezne politike menjalnega tečaja podpoprečno donosne. Te bi danes ob vidnejših težnjah globalizacije lahko pomagale reševati gospodarsko rast, inovativnost, zaposlenost in akumulativnost. Namesto tega teži k nam tako imenovani vroči kapital brez podjetniških funkcij, ki lovi akumulacijo na našem notranjem trgu, najbolj izrazito v trgovini, bančništvu, zavarovalništvu in še kje.

Kje so vse vzroki za navedene strateške napake v naši razvojni usmeritvi po osamosvojitvi, ko smo se uradno le opredelili za odprto gospodarstvo in

za izvozno zasnovano? Nekaj vzrokov je najbrž v tem, da smo mlada država, ki nima tradicije in ne kadrov za vodenje odprte ekonomske in zunanjetrgovinske politike. Vse preveč je bilo kopiranja vzorcev starih razvojnih zasnov. Specifični problemi popravkov cen iz prejšnjega v novi gospodarski sistem med storitvenim, primarnim in industrijskim področjem kakor da niso imeli podpore v stroki. Posledica je bila v pretrdovratni in predolgi inflaciji z nujnimi popravki notranjih cen, ki so bolj kot korist povzročale zmedo v naši zasnovi odprte ekonomije. Naj le navedem enostaven primer. Stanje v razmerjih cen v Sloveniji in na Hrvaškem je bilo leta 1991 zelo podobno. S čim drugim pojasniti tečajno razmerje med tolarjem in kuno od tedaj 1:1 na sedaj 32:1. Nekaj so k temu prispevale tudi stranke. Videti je, da ekonomijo pri nas vodijo stranke, ki delujejo samozadostno, in da je stroka ob strani. Normalno je da v sodobni demokraciji občani spoštujemo stranke, normalno pa je tudi, da stranke spoštujejo stroko. Opažam, da v ekonomiji ni koncentracije stroke na ravni države, zato se lahko stranke na oblasti obnašajo samozadostno. Vse to so resne ovire v pripravi gospodarstva Slovenije na mednarodno gospodarsko sodelovanje v razmerah globalizacije.